

Research Paper**A qualitative study of the transformation and multiplicity of religion (related to cultural capital) among male students of senior high schools in Shahrood city (according to the grounded theory method)**Maghsoud Farastkhah ^{1*}, Ali Akbar Saberi ²,1. Professor of planning Institute for Research and Planning in Higher Education (IRPHE), Tehran, Iran/
e-mail: m_farastkhah@irphe.ir2. PhD student of Cultural Sociology, Islamic Azad University, Research Sciences Unit, Tehran, Iran. e-mail:
aliakbar.saberi@yahoo.com

Received:

Accepted:

PP:

Use your device to scan and read the
article online

DOI:

Keywords:transformation and multiplicity,
cultural capital,
Grounded theory,
theoretical sensitivity,
religiosity**Abstract****Introduction:** The aim of this study is to understand and investigate the relationship between each dimension of cultural capital and the types and scopes of religiosity of male senior high school students in Shahrood city. Religiosity can organize the lives and behavior of believers in the world. Developments in Iran and in various types of capital, including cultural capital, have changed religiosity, especially in an organization such as Education department and among students of this young and inquiring generation of Iranian society.**research methodology:** The present qualitative research was carried out using Bourdieu's conceptual framework and data-based method (systematic version), using the purposeful sampling framework. The participants in this research are students, parents, teachers, executive administrators of schools in Shahrood city, who were selected through a non-random, purposeful, stratified quota sampling method and based on the purpose of the study. The research data was also collected through semi-structured interviews with 20 people from the research panel. Data analysis has been done using stepwise coding method (open, central and selective) in the form of Strauss and Corbin paradigm model. Also, Guba and Lincoln criteria were used to estimate the validity and reliability of the research. The analysis of the results was also done based on the MAXQDA ftware and according to the Strauss and Corbin paradigm model.**Findings:** It includes 20 selected categories that are in the form of a paradigmatic model with a central phenomenon (transformation and multiplicity of the religious matter of male students of the senior high schools in Shahrood city) and is extracted from interviews with students.**Conclusion:** The content of the paradigm model indicates that the social construction and the special conditions of cultural capitals have created a problematic situation in the transformation of students' religious affairs. In other words, observing this situation demonstrates the transformations of religiosity and probably its divergent pluralities, under the influence of time and place, and it has changed the existing balances of traditional religiosity towards various religious tendencies and attitudes.**Citation:** Farastkhah,M, Saberi,A; A qualitative study of the transformation and multiplicity of religion (related to cultural capital) among male students of senior high schools in Shahrood city (according to the grounded theory method).**Corresponding author:** Maghsoud Farastkhah**Address:** Institute for Research and Planning in Higher Education (IRPHE), Tehran, Iran**Tell:** 09125465953**Email:** m _farastkhah@irphe.ir

مقاله پژوهشی

مطالعه‌ی کیفی دگرگشت و چندینگی امر دینی (مرتبط با سرمایه فرهنگی)، در بین دانش‌آموزان پسر متوسطه دوم شهر شاهرود (به شیوه نظریه داده‌بنیاد).

مقصود فراستخواه^{1*}، علی اکبر صابری²

1. استاد موسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی، تهران، ایران.

2. دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی فرهنگی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم تحقیقات تهران. ایران

چکیده

تاریخ دریافت:

تاریخ پذیرش:

شماره صفحات:

از دستگاه خود برای اسکن و خواندن
مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید

DOI:

واژه‌های کلیدی: دگرگشت و چندینگی،

سرمایه‌ی فرهنگی، تئوری داده بنیاد، حساسیت
نظری، دینداری

مقدمه و هدف: هدف در این پژوهش فهم و بررسی رابطه بین هریک از ابعاد سرمایه فرهنگی با انواع و ابعاد دینداری می‌تواند زیست و سلوک مومنان را در دنیا سامان دهد. تحولات در ایران و در انواع سرمایه‌ها از جمله سرمایه‌های فرهنگی، دینداری را نیز تغییر داده است. به خصوص در نهادی مانند آموزش و پرورش و در بین دانش‌آموزان، این نسل جوان و پرسشگر جامعه‌ی ایرانی.

روش‌شناسی پژوهش: پژوهش کیفی حاضر، با استفاده از چارچوب مفهومی بوردیو و به روش داده‌بنیاد (نسخه سیستماتیک)، با استفاده از چارچوب نمونه‌گیری هدفمند، به انجام رسیده است.

مشارکت‌کنندگان در این پژوهش، دانش‌آموزان، والدین، دبیران، عوامل اجرایی مدارس در شهر شاهرود می‌باشند که از طریق روش نمونه‌گیری غیرتصادفی، هدفمند، سهمیه‌ای طبقه‌ای و بر اساس هدف مورد مطالعه انتخاب شده‌اند. داده‌های تحقیق نیز از طریق مصاحبه نیمه‌ساخت‌یافته و با 20 نفر از پند تحقیقی، گردآوری شده است. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از روش کدگذاری مرحله‌مند (باز، محوری و انتخابی) در قالب مدل پارادایمی اشتراوس و کوربین صورت گرفته است. همچنین جهت برآورد روایی و پایایی تحقیق از معیارهای گوبا و لینکلن استفاده شده است. تحلیل نتایج نیز بر اساس نرم افزار مکس کیودا و با توجه به مدل پارادایمی استروس و کوربین انجام شده است.

یافته‌ها: شامل 20 مقوله منتخب است که در قالب مدل پارادایمی با پدیده‌ی محوری (دگرگشت و چندینگی امر دینی دانش‌آموزان پسر متوسطه دوم شهر شاهرود)، است و مستخرج از مصاحبه با دانش‌آموزان می‌باشد.

بحث و نتیجه‌گیری: محتوای مدل پارادایمی نشان‌دهنده‌ی این است که ساخت اجتماعی و شرایط خاص سرمایه‌های فرهنگی، وضعیت پروبلماتیکی در دگرگونی امر دینی دانش‌آموزان، به وجود آورده است. به عبارتی، رصد این وضعیت، دگرگشت‌های دینداری و احیاناً "تکثرات واگرای آن را، تحت تاثیر زمان و مکان، نشان می‌دهد، و تعادل‌های موجود دینداری سنتی را به سمت انواع گرایش‌ها و نگرش‌های دینی تغییر داده است.

استناد: فراستخواه، مقصود. صابری، علی اکبر. (1403). مطالعه‌ی کیفی دگرگشت و چندینگی امر دینی (مرتبط با سرمایه فرهنگی)، در بین دانش‌آموزان پسر متوسطه

دوم شهر شاهرود (به شیوه نظریه داده بنیاد). فصلنامه علمی آموزش و پرورش متعالی، دوره ۲، شماره ۱، شماره صفحات ۱-۱۰.

* نویسنده مسئول: مقصود فراستخواه

نشانی: موسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی، تهران، ایران

تلفن: 09125465953

پست الکترونیکی: m_farasatkah@irphe.ir

مقدمه

دین پدیده‌ای ترکیب یافته از انواع واقعیات گوناگون و دارای جنبه‌ی روان‌شناختی است. (Salehi, K.2018)

یکی دیگر از تعاریف دین مضمون به این عبارت است که، عقاید، باورها و هنجارهایی را در بر می‌گیرد که ناظر به امور مقدس و متعالی و نیز الگوهای اجتماعی مرتبط با آنها می‌باشد. (Ghiathvand quoted by Sirajzadeh, 2016:233)

دین در تمام ازمه و اعصار قرین انسان بوده است، آنگونه که نمی‌توان جامعه‌ای را یافت که دین در آن جایگاهی نداشته باشد، بدین سان هنجارها و رفتار انسان‌ها به طور فطری بر اساس خاستگاه دین می‌باشد. در جامعه‌ی ایران نیز علاوه بر منشاء فطری، به لحاظ تاریخی، اجتماعی و سیاسی، دین جایگاه بالایی را در اختیار دارد. (Ibid)

در دنیای امروز و به خصوص در جوامع صنعتی یک نوع دگرگونی اساسی در ارزشها را شاهد هستیم که این دگرگونی ارزشی در طی جایگزینی نسلی به وجود آمده است، چرا که اولویت ارزشی افراد متأثر از محیط اجتماعی-اقتصادی آنهاست که در طی سنوات و پیش از بلوغ در آن می‌زیسته‌اند به نحوی که تغییرات شرایط اجتماعی باعث تغییر و تفاوت اولویت‌های ارزشی و معنوی نسل جوان با نسل‌های قبل می‌گردد. (Inglehart, 1994:5).

از طرفی فرایند مدرنیزاسیون در دنیای جوامع صنعتی موجب انتقال عمیق این ارزشها، نگرشها، سرمایه‌های فرهنگی و رفتارها می‌گردد. (Azizi, 2015:15)

امروزه تقریباً "در تمامی کشورها و از جمله ایران پدیده‌هایی مانند مهاجرت، آموزش و پرورش، وسایل ارتباط جمعی و غیره، ارزشها و روابط سنتی را مورد سوال و نقد قرار داده تغییرات در دینداری نسل جدید و جوانان و دانش‌آموزان را به وجود آورده است. (Ibid)

این انتقال فرهنگی و تغییرات ارزشی از محل سرمایه‌های فرهنگی، بازسازی و ایجاد یک نظام ارزشی جدیدی را در افراد به خصوص جوانان موجب شده است. بنابراین بررسی این نظام ارزشی جدید و انواع دینداری جوانان و به خصوص دانش‌آموزان به عنوان تصمیم‌ساز و آینده‌ساز کشور و عوامل اجتماعی و سرمایه‌های فرهنگی مرتبط با این نظامات ارزشی و دینی از مسائل اجتماعی درخور توجه می‌باشند. (Ibid)

اینک، به نظر می‌رسد این تغییر و تحولات، بیان نقطه‌نظرات و نیز مشاهده عملکردها، همراه با رسیدن‌ها و نرسیدن‌ها، توأم با برخی ملایمات و ناملایمات، متغیر اجتماعی دین را نزد جوانان و دانش‌آموزان، متلون، متعدد و متکثر نموده است. با این توصیف، رویکرد محقق در این فعالیت پژوهشی و علمی، کاوش در زمینه بررسی اثر ابعاد سرمایه فرهنگی بر دینداری دانش‌آموزان سطح متوسطه دوم به عنوان متغیرهای مستقل و وابسته است، که دقت در فهم مولفه‌های موثر و نیز میزان اثر هر یک از اشکال و ابعاد سرمایه فرهنگی جهت فهم دینداری و درجات و انواع دینداری، سوال اصلی به حساب می‌آید.

در جوامع در حال گذار و تغییر و تحولات گوناگون، دینداری یکی از متغیرهای اجتماعی است که دستخوش تحولات گسترده‌ای می‌شود. دینداری در جامعه ایران هم از این تحول مستثنی نیست. (Farasatkah, 1997)

بررسی تجربی تضاد بین دو رویکرد انحصارگرایی و بازار دین در ایران نشان می‌دهد که، بین تکثر و تنوع مذهبی، با افزایش التزام دینی، رابطه وجود دارد. (Taliban, 2020).

ساخت اجتماعی واقعیت دیروز با امروز و فردا متفاوت است، همه چیز در معرض نقد است ساخت اجتماعی امروز مرکز گریز است و چندذهنی و میان ذهنی¹ است. ما امروزه یک ذهن ناب نداریم بنابراین بدیهی است که انحصارگرایی دینی نیز رنگ می‌بازد. (Farasatkah, 2010)

بنابر آنچه گذشت، مجموعه عوامل فوق‌الذکر در ذیل چتر سرمایه‌ی فرهنگی و در قالب تغییرات اجتماعی و در گستره‌ی ساخت اجتماعی جوامع، در وجوه صنعتی شدن و مدرنیزاسیون، باعث ایجاد ارزش‌های جدید و متعاقب آن دینداری‌های جدید و در نهایت دگرگشت‌های دینی شده است.

در بیان پلورالیسم دینی، جان هیک بیان می‌دارد که سد انحصارگرایی دینی باید فرو ریزد و پلورالیستیک حقیقت شناختی و بهره‌مندی تمامی ادیان از حقانیت جایگزین گردد.

اساس دین یکی است و همه‌ی ادیان نیز گوهر از آن یک چشمه برمی‌گیرند به نحوی که خداوند به اندازه‌ی انسان‌های زمین نام دارد. (Hamidi pour, M. 2021)

در تعریف سرمایه فرهنگی باید گفت، مجموعه‌ای از روابط، معلومات و امتیازات است که فرد، برای حفظ کردن یا به‌دست آوردن یک موقعیت اجتماعی از آن استفاده می‌کند. به عبارت دیگر، سرمایه‌ی فرهنگی به‌طور دائمی در قلمرو امکانات یک قشر، گروه، طایفه یا قبیله است.

بورديو جامعه‌شناس فرانسوی در تحقیقی که بر اساس فرضیه عدم تساوی سرمایه فرهنگی انجام داده، سرمایه فرهنگی را به سه دسته تقسیم می‌کند:

1- سرمایه فرهنگی بدنی^۲ و فردی؛ حافظه، مهارت‌های تجربی و رفتاری و تمامی معلومات کسب‌شده، از جمله‌ی سرمایه‌های بدنی و فردی محسوب می‌شوند. از مشخصه‌های این سرمایه، می‌توان به عمق و پیوستگی آن اشاره کرد.

(Salehi Amiri, 2007)

2- سرمایه عینی فرهنگی^۳؛ مجموعه میراث‌های فرهنگی، آثار ادبی و هنری و جز این‌ها را سرمایه عینی فرهنگی می‌نامند.

3- سرمایه فرهنگی نهادی^۴ و ضابطه‌ای؛ مدارک تحصیلی، مدارک حرفه‌ای و کارا از نمونه‌های سرمایه نهادی و ضابطه‌ای هستند. مدرک تحصیلی سند تخصص فرهنگی است که به دارنده‌اش ارزش قراردادی تضمین شده‌ای ارائه می‌دهد.

نظریه سرمایه فرهنگی هایس: سرمایه فرهنگی بازنمایی جمع نیروهای غیر اقتصادی مثل زمینه خانوادگی، طبقه اجتماعی، سرمایه‌گذاری‌های گوناگون و تعهدات نسبت به علم و تربیت، منابع مختلف و مانند آنهاست که بر موفقیت آکادمیک تاثیر می‌گذارد.

بونى اریکسون^۵: در جمع بسیار متغیر کنونی که هم ساختارهای طبقاتی و هم سبک‌های فرهنگی به سرعت در حال تغییرند و نیز مدارس نقش مهم‌تری از خانواده در جامعه‌پذیر ساختن کودکان دارند. ضمن اینکه خانواده نمی‌تواند نقش چندان تعیین‌کننده‌ای در سرنوشت کودکان داشته باشند.

برایان اس ترنر^۶، با تاکید بر جنبه‌های فرهنگی جهانی‌شدن و با رویکرد پست‌مدرن بر این عقیده است که مصرف‌گرایی غربی و کالایی‌شدن زندگی روزمره، اساس سبک و سیاق‌های سستی را ویران و اعمال و مناسک دینی را از بین می‌برد. سبک زندگی، دین را با چالش رو به رو کرده است. ایمان مذهبی و تعهد دینی در تقابل با جریان کالایی‌شدن در سیستم جهانی قرار دارد. (Farhadian, 2014:214)

پیتر برگر^۷ در کتاب ذهن بی‌خانمان توضیح می‌دهد چگونه انسان امروزی بی‌خانمان شده‌است. ذهن بی‌خانمان امروز، می‌خواهد به نوعی به ایمان و دین ورزی گرایش بکند اما با ابهام‌های دنیای پسا مدرن مواجه خواهد شد. پس دین ورزی هست اما نه لزوماً "بر یک منوال واحد. گفتارهای متکثر شالوده ساختارها را می‌شکند.

رونالد اینگلهارت^۸: مدرنیاسیون تحول فرهنگی بسیار وسیعی در فرهنگ معاصر غرب به وجود آورده است همچنین خیزش سطوح توسعه اقتصادی سطوح بالاتر آموزش، اشاعه‌ی رسانه‌های جمعی و برخاستن دولت رفاه منجر به تغییر در مهم‌ترین ارزش‌ها از جمله دینداری می‌شود. (Khaleghi Far, 2002).

سطح انگیزش‌ها و طرز تلقی‌ها ناشی از مواجهه دینداران با ضرورت‌های زمانی و مکانی بوده و در قرون اخیر از مواجهه دین با مدرنیته شکل گرفته است. باید توجه داشت که بحث قرائت‌های مختلف از دین با بحث التزام دین متفاوت است. در عین حال همبستگی متقابلی میانشان برقرار است یعنی گاهی قرائت‌های خاص به دینداری مشخصی منجر می‌شود و گاهی از دل دینداری‌های مشخص قرائت‌ها و تلقی‌های خاصی از دین بیرون می‌آید. (Shujaei Zand, 2005:88).

ایان باربور^۹ معتقد است که در جریان توسعه علم در پرتو یافته‌های مختلف دین، دینداری پدید آمده است که هر یک با توجه به تأکیدی که بر سایر انواع معرفت‌ها به ویژه علم داشته‌اند و به میزان توجه و اصالت دادن به تجربه و عقل، نوعی از دینداری را قابل دفاع دانسته و مبلغ آن شده‌اند. بر این اساس می‌توان مرتبط با توسعه‌ی علم و ارزش‌های آن و در معنایی کلی‌تر، مدرنیته، از صور مختلف دینداری یاد کرد.

پل دیماجو^{۱۰} و فرهنگ پایگاهی، او نخستین کسی بود که نظریه سرمایه فرهنگی را در قالب مدل تحرک فرهنگی بیان نمود. (Janalizadeh Choobdasti, 2010: 20).

جامعه‌پذیری دینی با یک تنش و تکان فزاینده‌ی ناشی از، از بین بردن پیوندهای سنتی و باورداشت‌های متعلق به آن در یک جامعه محلی و منطقه‌ای همراه خواهد بود. در هر صورت مدیریت کردن روابط در فضاهای فعلی جامعه به بخشی تبدیل می‌گردد که در فرایند کثرت‌گرایی و نوگرایی قرار می‌گیرند و در یک بازتعریف با هویت‌های نوین مسلمانان همراه است. (Hervé Leger, 2008:103).

در یک اینچنین وضعیتی سوگم‌کردگی و بی‌خانمانی ذهن^{۱۱} در حوزه‌های فردی و خصوصی، آثار خود را در حوزه‌های اجتماعی و جامعه‌ای نمایان می‌سازد. در نتیجه به موازات رشد تدریجی چندگانه فرد و گروه، به ناچار با دیگرانی مربوط می‌شود که به باورهای آنها اعتقادی ندارد و معانی ارزش‌ها و اعتقادات متفاوت و بعضاً "متضاد بر زندگی‌شان حاکم است که سرانجام جدا از سایر عوامل موثر در این راستا چندگانگی نیز تأثیری دنیوی‌ساز خواهد داشت، یعنی چندگانه شدن تسلط دین بر جامعه و فرد را می‌سازد. (Berger and others, 2015:87).

بر اساس چنین تحلیلی است که برخی، از بحران دین سنتی و بحران جامعه‌پذیری دین سخن می‌گویند. در نظر آنان تکثر اجتماعی و چندگانگی نظام ارزشی که پیامد و نتیجه تکثر و تنوع گروه‌های اجتماعی در جوامع مدرن و در حال مدرن شدن است، بحران دین سنتی را به وجود می‌آورد. بحران جامعه شناسی دینی محصول این وضعیت مدرن است و به رسمیت شناختن تکثر عرصه دینی که در وضع مدرن پدیده‌ای اجتناب ناپذیر است، نیز نمی‌تواند این بحران را ذایل سازد. دیگر هیچ تضمینی برای دین‌دار شدن بخش‌های وسیع جامعه وجود ندارد. (Mirsandasi, 2018:88).

Peter Berger⁷
Ronald Inglehart⁸
Ian Barbour⁹
Paul Dimajo¹⁰
Homless mind¹¹

در این بین آنچه بیش از پیش در جوامع مدرن نمایان شده است، بازاندیشی دینداران در دینداری‌شان است. در واقع در عصر مدرن، دینداری بیش از گذشته بازاندیشانه شده است.

Maghsood Farasatkah, (2010) در مصاحبه‌ای با «عنوان ساخت اجتماعی دین ورزیدن» در گروه انجمن جامعه شناسی دین، پس از قیاس دین‌ورزی با واقعیت اجتماعی، طیف‌های آفاق فکری جدید دین‌ورزی را بیان می‌دارد و به این نتیجه می‌رسد که چگونه با تحول ساخت اجتماعی ذهن و زبان و زندگی، دین ورزی تغییر می‌کند. Alireza Shojaei Zand, (2005) در تحقیق خود تحت عنوان «مدلی برای سنجش دینداری در ایران»، پس از اشاره به ابعاد و شاخص‌های دینداری و ارائه‌ی مدل دینداری، آن را نسبتی با ابعاد وجودی انسان بر می‌شمارد و اشاره به این دارد که دینداری تلون دارد و یک تجربه‌ی در حال شدن است و اینکه دینداری افراد ذاتاً "متدرج است و دارای شدت و ضعف می‌گردد.

Zolfaghari (2010)، پژوهش خود را با این عنوان «رابطه میزان دینداری با نوع دینداری» تنظیم و تألیف نموده است که در آن با استفاده از مدل سنجش دینداری گلاک و استارک و سنجش انواع قرائت‌های دینی از مدل ویلیام شپرد به بررسی رابطه انواع قرائت‌های دینی با میزان دینداری پرداخته است. و به اثبات رابطه‌ی نوع دینداری و قرئت دینی با میزان دینداری رسیده است.

Sberi ali akbar (2010)، پایان‌نامه‌ی خود را با عنوان «بررسی عوامل اجتماعی نگرش جوانان نسبت به دین و نقش دولت در امور دینی» نگاشته است که در آن به بررسی نگرش جوانان به دین و نقش دولت در امور دینی پرداخته است. نتایج حاصل از پیمایش 320 از دانشجویان دانشگاه آزاد واحد تهران شمال با ابزار پرسشنامه مؤید آنست که نگرش به دینداری با نوع رسانه رابطه دارد، همچنین، نگرش به دینداری مدرن در استفاده از انواع رسانه‌ها در بین جوانان و دانشجویان تفاوت معناداری دارد و 86 درصد دانشجویان دینداری مدرن دارند.

Amin Heydarian (2014) در مقاله‌ی خود تحت عنوان «سرمایه فرهنگی و اقتصاد فرهنگ» پس از بیان مفاهیم ذائقه و میدان و جستارگشایی رابطه‌ی اقتصاد و فرهنگ با سرمایه‌ی فرهنگی، رابطه دیالکتیکی بین منش و میدان و سرمایه را با توجه سرمایه‌های فرهنگی و صنایع فرهنگی و تاثیر ذائقه بر مناسبات اقتصادی را در می‌یابد.

Amin Heydarian (2014) در پژوهش خود با عنوان «سرمایه فرهنگی اقتصادی و فرهنگ با تاکید بر بورديو و تراسبی^{۱۲}» که به روش اسنادی انجام شده است اشاره به این دارد که: ایران از شرایط اجتماعی فرهنگی برآمده از چندجهانی شدن برکنار نمانده و ظهور فناوری‌های نوین ذائقه فرهنگی جامعه را دستخوش تغییر کرده است.

Heydar Janalizadeh Choobdesti (2020)، مقاله‌ی خود را با عنوان «در جستجوی سرمایه فرهنگی» و با روش اسنادی و منبعث از آراء پیر بورديو و دیماجو به انجام رسانده است. یافته‌ها نشان‌دهنده آنست که بورديو سرمایه فرهنگی را برای تحلیل اثر فرهنگ بر نظام طبقه و رابطه کنشها و ساختارها وضع نمود. دیماجو آن را در قالب تحرک فرهنگی مطرح کرده و بیان می‌دارد که، نظم پایگاهی سستی از بین رفته و تاثیر مدرسه بیشتر از خانواده شده است.

David Swartz (2017) در پژوهشی تحت عنوان «ارتباط مطالعه فرهنگ و دین یا اقتصاد سیاسی نمادین» با استفاده از آراء و اندیشه‌های بورديو و به روش اسنادی به این نتیجه رسیده است که: مفهوم میدان یکی از مرتبط‌ترین مفاهیم برای مطالعات فرهنگی و مطالعات مذهبی می‌باشد.

(Susan A Dumais (2002)، در تحقیق خود با عنوان «سرمایه فرهنگی، جنسیت و موفقیت مدرسه، نقش زیستگاه» ، تاثیر مثبت سرمایه فرهنگی را بر نمرات دانش آموزان نتیجه‌گیری می‌کند و اینکه کلیشه‌های جنسیتی سنتی در عدم مشارکت فرهنگی دانش آموزان پسر نقش دارد.

(Asmaun Sahlan (2016، در پژوهشی با عنوان «سرمایه دینی و فرهنگی به عنوان یک نهضت اجتماعی ، ارزشهای دینداری اسلامی در دبیرستان ارشد ملنگ شرق جاوا» نتیجه‌گیری می‌کند که سرمایه دینی و فرهنگی به عنوان یک حرکت اجتماعی در شتاب است و ارزشهای اسلامی را بنا می‌کند.

(Afshar Kabiri (2019 در تحقیقی تحت عنوان «مدل‌سازی رابطه بین سرمایه فرهنگی و حس تعلق مدرسه در میان دانش آموزان راهنمایی با نقش میانجی اعتماد اجتماعی» نتیجه‌گیری می‌کند که سرمایه فرهنگی بر نگرش دانش آموزان به مدرسه تاثیر مثبت می‌گذارد و همچنین با حس احساس تعلق رابطه دارد.

(Elahe Mohammadrezaie (2011، در پژوهش خود تحت عنوان «تاثیر سرمایه فرهنگی خانواده‌ها بر هویت دینی جوانان» دریافته‌است که احساسات و اعتقادات دینی و مذهبی کودکان رابطه منفی بین سرمایه فرهنگی خانواده و بعد عملی هویت دینی دارد.

(Jeff diamant & Elizabeth podrebreak sciupac (2022 در مقاله خود با عنوان « ده یافته کلیدی در مورد زندگی مذهبی نوجوانان آمریکایی» اشاره کرده است که در حدود نیمی از نوجوانان اعتقادات مذهبی‌شان با والدین متفاوت است و در مجموع نوجوانان کمتر از والدین خود مذهبی به نظر می‌سند.

(Christian Smith & Melina Fritsch (2020 در مقاله مروری با عنوان دین در زندگی آمریکایی‌ها و نوجوانان بر نقش بسزای دین بر سلامت جسمی، عاطفی و هنجاری جوانان ایالات متحده اشاره دارد. انجمن جامعه شناسی دین، پس از قیاس دین‌ورزی با واقعیت اجتماعی، طیف‌های آفاق فکری جدید دین‌ورزی را بیان می‌دارد و به این نتیجه می‌رسد که چگونه با تحول ساخت اجتماعی ذهن و زبان و زندگی، دین ورزی تغییر می‌کند.

(Lisa D. Pierce & Jeremy E. uocker (2019 نتایج زیر را در تحقیق خود تحت عنوان ”دین و مسائل جوانان شرایط و چگونگی آنها”، بدست آورده اند: توسعه عملکردی دین در قوالب دستورات دینی، شایستگی‌های اخلاقی آموخته‌شده و پیوندهای سازمانی که هر سه نشانگر رابطه عملکردهای دین با نهادها و سازمانها است.

(John Hick (2023 صورت گرفته که در آن اشاره شده است به اینکه پلورالیسم دینی محصول لیبرالیسم غربی است و حال آنکه این، یک خطای آشکار است بدین جهت که پیشتر و در قرن 18 میلادی روشنگری اروپا توسط متفکرانی همچون مولوی و العربی بحث مورد نظر تدریس می‌شده است.

(Mehdi Bolaghi(2017 با عنوان بررسی جامعه‌شناسی تاثیر سرمایه فرهنگی بر سبک زندگی دینی دانشجویان به این مطلب اشاره دارد که دانشجویان دین و ارزشهای مبتنی بر آن را طرد نمی‌کنند بلکه تعدیل‌کننده هستند و از این طریق با تنوع و انتخابهای بیشتری رو به رو می‌شوند.

(Aiden Irish, پژوهش Misheal carolax, jill k clarck(2009 تحت عنوان “بررسی سیستماتیک سرمایه فرهنگی در تحقیقات توسعه جامعه ایالات متحده، به این مطلب پرداخته شده‌است که علیرغم مطالعات فراوان در ارتباط با سرمایه فرهنگی، مفهوم، انواع و استفاده

از آن، در توسعه‌ی جامعه، نابسامان و اغلب در حد توسعه نیافته باقی مانده است. آنان دریافته‌اند که روشهای گوناگون درک و بکارگیری سرمایه فرهنگی بازتابی در نظم و انضباط است.

arah Schnitker, jim. Medenwaldt (2021) در تحقیق خود با عنوان دینداری در نوجوانی به این نتیجه رسیده‌اند که اثرات محافظت‌کنندگی قوی دینداری بر وجه درونی‌سازی و بیرون شدن نوجوان ازدینداری عام گرایانه مورد حمایت می‌باشد.

در تحقیقی تحت عنوان "دینداری در فرهنگهای مذهبی عمده کشورهای جهان" که توسط Franz Höllinger & Lorenz Makula (2021) صورت گرفته است، اشاره بر این است که نوسازی اجتماعی اقتصادی منجر به افول دینداری فردی می‌شود.

Woo Meek Ji and King (2023) در مقاله خود "چالش وجودی پلورالیسم دینی سیاست و معنا در زندگی" بیان می‌دارد که در معرض نگرش‌های کثرت‌گرایانه قرار گرفتن باعث افزایش خلق و خوی افراد می‌شود لیکن معنای زندگی را کاهش می‌دهد.

با این اوصاف، به نظر می‌آید جوان و دانش‌آموز در جامعه مدرن دین را هرچه بیشتر شخصی‌تر می‌بیند و مدل دینداری سنتی را بر نمی‌تابد، از تظاهرات دینی روبرو شده و رو به سوی دینداری ذهن‌گرایانه و فردمدارانه می‌آورد.

گویی با تحول ساخت اجتماعی ذهن، زندگی و دین ورزی متغیر و متکثر شده است. (Smith, CH., Fritsch, M. 2020)

به نوعی که دین و ارزشهای متناسب با آن انسانها را با انتخاب‌های بیشتری رو به رو کرده است. و از این رهگذر است که ضرورت پاسخگویی به تنوعات و تکثرات دینی و از سویی دیگر تقابل تکثرات دینی با تبلیغات رسمی دین از مشکلات و مسائل بحث حاضر است تا جایی که به کیفر در باب داشتن عقیده‌ای متفاوت در ادیان در کشور وجود دارد و در قوانین کیفری رگه‌هایی از نقض و نقص قوانین اقلیتها و تبعیض دیده می‌شود. (Rahimi, M. Shaygan Fard, M. 2023)

این در حالی است که ادیان مختلف در قامت تکثر دینی، دعاوی مختلف و ناسازگاری را در ارتباط با ماهیت حقیقت و جوهر سرنوشت انسان بیان می‌دارند. لذا به عنوان حل مشکل، جان هیک بیان می‌دارد که جهت حل تعارض، بر ضرورت توجه به گوهر و جوهر دین که بین ادیان مختلف واحد است باید اشاره داشت. (Jahan Mehr, M. 2013)

اینکه چه عوامل، ابعاد و انواع سرمایه فرهنگی، چه میزان از جلوه‌های مختلف دینداری را در دانش آموزان موجب می‌گردد، هدف اصلی این پژوهش است.

بنابر این لازم است منابع و مبادی تغذیه سرمایه فرهنگی و نوع آفرینش و خاستگاه وجودی انواع سرمایه فرهنگی در نظام اجتماعی مشخص گردد تا اثرات آن بر دینداری و قرائت‌های دینی، معین گردد و از این رهگذر، نسبت سرمایه فرهنگی با دینداری معلوم شود.

با عنایت به حساسیت نظری و پس از انجام مصاحبه‌ها با گروه‌های هدف و جامعه آماری مورد نظر و حجم نمونه، داده‌آمایی و مقوله‌بندی در قالب مدل گلاک و استارک^{۱۳}، پردازش دینداری در ابعاد پنج‌گانه صورت گرفت، و پس از سه مرحله کدگذاری مرحله مند (باز، محوری و انتخابی)، متن مصاحبه‌ها مطابق نظریه داده بنیاد به مقولات پنج‌گانه از جمله پدیده اصلی با عنوان دگرگشت و چندینگی امر دینی دانش آموزان پسر متوسطه دوم شهر شاهرود در قالب مدل مفهومی استراوس و کوربین رسیدیم.

جدول 1. فهرست گروه مصاحبه شونده

ردیف	سمت
1	دانش آموزان
2	مدیر و عوامل اجرایی مدرسه
3	والدین و اعضای خانواده
4	کارشناسان و مسئولین اداره
5	معلمان و مربیان
6	اعضای گروه انجمن علمی و پایگاه کیفیت بخشی دروس

هدف در این پژوهش، فهم و بررسی رابطه‌ی بین هریک از ابعاد سرمایه فرهنگی^{۱۴} و ارزش‌ها، با انواع و ابعاد دینداری دانش آموزان پسر متوسطه دوم شهر شاهرود است.

روش‌شناسی پژوهش

تحقیق پیش رو یک روش تحقیق کیفی و گردآوری داده‌ها در این روش استفاده از انواع مصاحبه و مبتنی بر روش داده بنیاد است.

اجرای این روش نیز در قالب یک پل اعم از دانش آموزان، والدین و معلمان صورت گرفته و با هم فراخوانی پل والدین و معلمان، معنایابی پل دانش آموزان به انجام رسیده است.

با تحلیل و کدگذاری متن مصاحبه‌ها به ارائه مدل پارادایمی پرداخته شد. در روش داده بنیاد با استفاده از یک دسته داده‌ها، نظریه‌ای تکوین می‌یابد. به طوری که این نظریه در یک سطح وسیع، یک فرایند، عمل یا تعامل را تبیین می‌کند. بیشتر پژوهشگران و ما نیز در این پژوهش از روش استراوس و کوربین برای انجام تحلیل داده بنیاد استفاده کرده‌ایم.

جامعه آماری شامل کلیه معلمان، مدیران، دانش آموزان و اولیاء ایشان بوده و انتخاب مصاحبه شونده‌ها به روش غیر احتمالی و هدفمند (گلوله برفی) 20 نفر می‌باشند که 8 نفر دانش آموز، 7 نفر معلمان و 5 نفر والدین دانش آموزان می‌باشند و این تعداد افراد و گروه‌ها در قالب پل مطرح شده مورد مصاحبه و پژوهش قرار گرفتند. با طرح سوالات در حوزه دینداری و سرمایه فرهنگی به مدت حدود تقریبی 30 دقیقه، بررسی و ثبت و ضبط گفتگوها، تحلیل محتوای داده‌ها به انجام رسید.

برای جمع‌آوری اطلاعات، در فرایند انجام مصاحبه، داده آمایی، تا تکرارپذیری داده‌ها و تا اشباع نظری ادامه یافت. همچنین محقق، برای تحلیل داده‌ها، کدگذاری مرحله‌مند (باز، محوری و انتخابی) را اجرا و در قالب الگوی پارادایمی، پژوهش را به پیش برد.

علاوه بر مصاحبه‌ی کیفی اکتشافی نیمه ساخت‌مند، از مشاهدات محقق در کلاس درس و تجربه‌های زیسته او به عنوان معلم نیز در جهت تکمیل و تعیین چارچوب مفهومی و تشخیص کم و کیف سرمایه‌ی فرهنگی دانش آموزان بهره می‌بریم.

متغیرهای تحقیق در این موضوع مورد پژوهش شامل متغیر مستقل (سرمایه فرهنگی) و وابسته (دینداری) می‌باشد.

برای فهم مختصات متغیر وابسته (دینداری) و انواع آن به روش داده‌بنیاد کار کیفی اکتشافی بر روی جامعه مورد مطالعه یعنی دانش‌آموزان پسر سطح دوم متوسطه شهر شاهرود را تا اشباع نظری انجام می‌دهیم تا به استحصال دگرگشت و چندینگی دینداری از محل مصاحبه و ... و با پشتوانه‌ی ذهن باز و وام گرفتن از حساسیت‌نظریه‌ای برسیم.

برای تامین روایی^{۱۵} و اعتبار پژوهش کیفی از روش لینکلن و گوبا^{۱۶} (1985) و با استفاده از قابلیت اعتبار از طریق تماس طولانی و بررسی زوایای مختلف، تبادل نظر با هم‌تایان^{۱۷} و کنترل از سوی اعضا، قابلیت انتقال از طریق توسعه و توصیف غنی از مجموعه داده‌ها در طول مرحله‌ی گردآوری و استفاده از رویه‌های ویژه کدگذاری، قابلیت تایید از طریق بررسی دقیق داده‌های خام، تفسیرها و یافته‌ها و حفظ یادداشت‌ها، اسناد و ضبط داده‌ها و مصاحبه‌ها و نیز برای تامین پایایی^{۱۸} و اطمینان پژوهش، از طریق هدایت دقیق جریان مصاحبه برای گردآوری داده‌ها و استفاده از کمیته تخصصی برای اجماع در مورد پدیده‌ها استفاده شده‌است.

جریان تحلیل داده‌ها پس از مصاحبه و در قالب نرم افزار مکس کیودا و بر اساس مدل استرواس و کوربین در قالب سه مرحله کدگذاری (باز) (خط به خط)، محوری (ترکیب کدهای اولیه)، و انتخابی (طبقه بندی کدهای ثانویه)، و پس از ترسیم نقشه کدها به انجام رسیده است.

یافته‌ها

برای دستیابی به مدل و گزاره‌های فرضیه‌ای برآمده از آن، با 21 نفر از دانش‌آموزان، اولیاء و دبیران مصاحبه شد تا در ارزشها و باورها، روابط دینی و سیاسی خانواده، میدان‌های سرمایه و آموزش و پرورش و عوامل آموزشی بررسی و تحقیق و تعمق صورت گیرد..

با عنایت به حساسیت نظری و پس از انجام مصاحبه‌ها، داده‌آمایی و مقوله‌بندی در قالب مدل گلاک و استارک پردازش دینداری در ابعاد پنج‌گانه صورت گرفت، و پس از سه مرحله کدگذاری مرحله مند (باز^{۱۹}، محوری^{۲۰} و انتخابی^{۲۱})، متن مصاحبه‌ها مطابق نظریه داده‌بنیاد به مقولات پنج‌گانه از جمله دلالت پدیده اصلی بر دگرگشت و چندینگی امر دینی دانش‌آموزان تحقق یافت.

جهت طراحی و تبیین الگوی دگرگشت و چندینگی امر دینی دانش‌آموزان پسر متوسطه دوم شهر شاهرود پس از مصاحبه با افراد، بلافاصله متن مصاحبه‌ها نوشته شدند، سپس نرم افزار مکس کیودا^{۲۲} و کدگذاری گردیدند، نمایی از این نرم افزار، اسناد و کدها در شکل زیر نشان داده شده است.

validity¹⁵

Lincoln & guba¹⁶

Exchange ideas with peers¹⁷

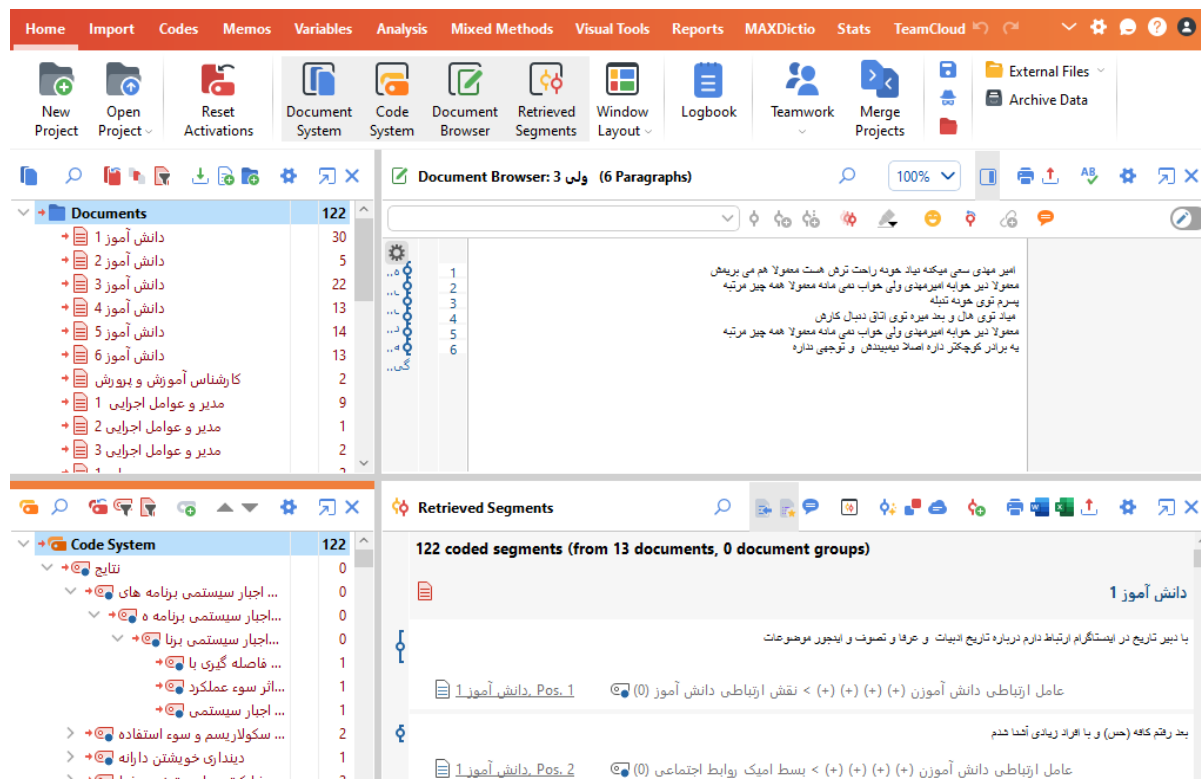
Reliability¹⁸

Open coding¹⁹

Axial coding²⁰

Selective coding²¹

Max Qualitative Data Analysis(MAQDA)²²

شکل 2، نمایی از اسناد و کدها در نرم افزار مکس کیودا

1. مقوله محوری (پدیده)

پدیده‌ی اصلی در حقیقت مرکز ثقل مقوله‌ها و هسته‌ی حوزه‌ی معنایی به حساب می‌آید که برخاسته از مسئله‌ی تحقیق و از مجموع مفاهیم در شبکه‌ی معانی با ذهن خلاق در خلال کدگذاری‌ها استنباط می‌گردد و پاسخی افق‌گشا و راهگشاست به اینکه با همه‌ی این داده‌های زمینه‌ای، مرکز و مرجع تمام این رویدادها و قضایا کجاست؟ (Farasatkah, 2016:172).

مقوله‌ی محوری پژوهش، « دگرگشت و چندینگی امر دینی دانش‌آموزان پسر متوسطه دوم شهر شاهرود» است که با توجه به ساختار سرمایه‌های فرهنگی خانواده‌ها، ساختار نظام آموزش و پرورش و میدان‌های سرمایه‌ای و راهبردهای منبعث از آنها، دگرگشت و چندینگی در امر دینی دانش‌آموزان اتفاق می‌افتد.

2. شرایط و موجبات علی

موجبات علی، علل و موجبات اصلی که پدیده‌ی مورد اکتشاف (مقوله اصلی) از آنها ناشی می‌شود. (Farasatkah, 2016:100).

جدول 2. موجبات علی دگرگشت و چندینگی امر دینی دانش آموزان

کدگذاری باز	کدگذاری محوری	کدگذاری انتخابی
نوع اشتغال خانواده	زیست اقتصادی خانواده	ساختار زیست و وضعیت مادی
پایگاه اقتصادی خانواده		
وضعیت سکونتگاهی		
الگوی ارتباطی اعضای خانواده	الگوی ارتباطی والدین	ساختار تعاملی و وضعیت ارتباط
تیپ شخصیتی والدین		
تعاملات و روابط بین نسلی در خانواده	ارزشها و هنجارهای تربیتی خانواده	
مقام هنجاری و اخلاقی در خانواده		
سبکهای تربیتی خانواده		
ساختار قدرت	تقسیم قدرت خانوادگی	ساختار قدرت و وضعیت گفتمانی
گفتمان سیاسی در خانواده	رویکردهای سیاسی خانواده	
سبک زندگی خانواده	شیوه زندگی خانوادگی	ساختار معرفت و شیوه زیست
فرهنگ خانواده		
تحصیلات والدین	کیفیت روابط اعضا خانواده	
ابعاد خانواده		
الگوی مصرف		
نوع نگرش دینی	تجربه های زیسته دینی اعضا خانواده	ساختار معنایی و شیوه دینداری
تجربه های زیسته دینی		
تیپ شناسی دینی		
نحوه عمل دینی	تیپ شناسی دینی خانواده	
تیپ شناسی دینی		

2/1 ساختار زیست و وضعیت مادی

نوع اشتغال والدین و افراد خانواده، پایگاه اقتصادی و وضعیت سکونتگاهی آنان بر ساختار زیست و وضعیت مادی خانواده موثر است.

« پدرم سختی کشیده بود می خواست ما هم سختی بکشیم تا قدر بدویم و بفهمیم.... » (دانش آموز IN-S-05، پایه 11 انسانی).

2/2 ساختار تعاملی و وضعیت ارتباطی شک خانواده محل تعامل همه جانبه و تلاقی ارتباطات اعضاء گروه است. منبع ذخیره و توزیع سرمایه های فرهنگی در قالب همراهی، مراقت، تعهد، سپاسگذاری و امثالهم در کانون خانواده صورت می پذیرد.

« پدرم رو دوست دارم و میخوام یکی از اهدافم اینه که به جایی برسم بگم بیا این مثلا یک میلیارد مال تو بگیر بشین و استراحت کن و لذت ببر.... » (دانش آموز IN-S-02، پایه 12 انسانی).

2/3 ساختار قدرت و وضعیت گفتمانیهرم قدرت فردی و اجتماعی موجود در خانواده، یکی از ملاکهای تعیین کننده ی جریان تعاملات افراد و یکی از معیارها در تعیین تکلیف فرجام خانواده و سعادت و شقاوت افراد آن نیز است.

« توی خونه حرفم رو راحت با مادرم میزنم ولی پدرم نه.... » (دانش آموز IN-S-03، پایه 12).

2/4 ساختار معرفت و شیوه زیست

یکی از عوامل تعیین کننده‌ی درجه‌ی تفاهم بین اعضای یک خانواده و بین خانواده‌ها در یک جامعه، میزان معرفت و شناخت آنها از یکدیگر می‌باشد. و این میزان شناخت و معرفت تاثیر مستقیم بر شیوه‌ی زیست و نحوه‌ی تعامل خانواده‌ها با یکدیگر دارد.

« اینقدری که ما با همسایمون تردد داریم با برادرم که سر کوچه هست آمد و رفت نداریم.... » (ولی دانش آموز IN-P-04، 53 ساله، شغل آزاد).

2/5 ساختار معنایی و شیوه‌ی دینداری

ساختار معنایی و کسب و کیفیت معانی در خانواده بر ساختار معرفت و در نتیجه جهت گیری‌های افراد در موضوعات مادی و معنوی نقش عمده‌ای ایفاء می‌کند.

« فقط خدا وجود داره بقیه رو درست کردن برای کسب درآمد.... » (ولی دانش آموز IN-P-04، 53 ساله، شغل آزاد).

3 بسترها و شرایط زمینه‌ای موجبات علی در بسترها و شرایط زمینه‌ای تحقیق بر پدیده‌ی اصلی اثر می‌گذارد. (Farasatkah, 2016:100).

در جدول شماره 3، شرایط زمینه‌ای که منجر به پدیدآیی پدیده‌ی اصلی شده است بیان شده‌است.

جدول 3. شرایط زمینه‌ای دگرگشت و چندینگی امر دینی دانش آموزان

زمینه ها و بسترها		
کدگذاری باز	کدگذاری محوری	کدگذاری انتخابی
تقابل ساختار سنت و مدرنیته	جو بی اعتمادی نهادهای سیاسی با مدنی	تعامل نامتوازن دین دولتی و دولت دینی
دین زدایی از عرصه عمومی	مخالفت سیاسی دین محور	
سیاست تزویرگری دینی ساختاری	دفاع سیاسی دین	
اشارات معنوی سنت گرایانه	ناهمسویی دعاوی و عملکردها	همگرایی نامتعادل درون نهادی
ناهمسویی دعاوی و عملکردها		
دین اندیشی نامتمدن	مطالبه گری مزورانه بومی	ابژه سازی عمومی در بافتار مبلمان شهری
ابژکتیویته عمومیت یافته مبلمان شهری		
همسازی دین و دولت و تعاملات همسو	همسویی دین با سیاست	درآمیختگی و همسویی منافع دین و دولت
سیاست زدگی دینی		
محجوریت علمی	میدان های سرمایه و داشته های فرهنگی	لبه باریک و متزلزل میدان های سرمایه فرهنگی
میدانهای سرمایه و داشته های فرهنگی		
تاثیرات میدانی عامل انسانی	عامل انسانی در کشاکش دین و نادین	میدان مرکزی سرمایه های انسانی
عامل انسانی در کشاکش دین و نادین		
تحولات نسلی	شکاف های ارزشی درون نسلی	
فضای رسانه ای و نقش اطلاعات	تاثیر ایدئولوژیک رسانه	غلبه رسانه بر فضای اطلاعاتی
عرصه های دیگران، دستاویز دشمن سازی و توهم توطئه	باورمندسازی توهم توطئه	بهره برداری از عرصه دشمن

عرصه دیگران فاعل واپس زدگی عالمان دینی		
عرصه ایدئولوژیک آموزش و پرورش زوایا و تقابل های	ناهمگرایی عرصه های آموزش و	عرصه ایدئولوژیک و تقابل های آموزش و
ناتمام	پرورش	پرورش
روگردانی از آموزش و پرورش ایدئولوژیک		
ناهمخوانی فاعلیت و ساختار در آموزش و پرورش		

4 شرایط مداخله گر

شرایط زمینه‌ای عمومی و مداخله‌ای از عوامل تاثیرگذار بر راهبردها می‌باشد. (Emami, 2007:69).

جدول 4. شرایط مداخله گر دگرگشت و چندینگی امر دینی دانش آموزان

مداخله‌گرها		
کدگذاری باز	کدگذاری محوری	کدگذاری انتخابی
فراز و فرودهای دینداری در فضای ارتباطات اجتماعی ناشی از تاثیر مستقیم توصیه های غیر مستقیم و الگوی اخلاقی در مقابل نهاد شخصیت در قالب افزایش سطح همترازی، علم زدگی، تامگرایی و نفس پرستی	دگرگشت دینی فعال و خودخواسته ناشی از الگوهای پیشنهادی ساختاری	دوسویگی نهادهای اجتماعی-تام گرایی نهاد شخصیت
افزایش سطح همترازی و علم زدگی افراد خانواده ها	دگرگشت دینی فعال و خودخواسته ناشی از مدعیات شخصی دانش آموزان	
رگه های دینداری دانش آموزان در اخلاق و رفتار معلم در پروسه رد، تایید و منتع از روشننگری نقدگرایی تا دعوت سیستماتیک به سکوت	چندینگی امر دینی دانش آموزان از روشننگری نقدگرایی تا دعوت نقدپذیر ساختاری	جمع افتراقی نظام آموزشی- معلم
جمع افتراقی نام آموزشی از تفهم و هم رای با ضمیمه اصل بی طرفی اعتقادی در پردازش کیفیت دینداری دانش آموزان تا برخورد ناواب، یکجانبه و نقدناپذیر ساختاری	بی طرفی سیاسی اعتقادی دانش آموزان در فضای آموزش و پرورش	
گرایشات نقادانه به دین ناشی از تشنّت و پراکندگی محتواهای تزریق شده در دل ساختار در گیر و دار نفسانیات و اخلاقیات بارشده بر وضعیتهای ایده آل گراییه میدان اجتماعی دانش آموزان	گرایشات نقادانه به دین ناشی از محتواهای متشتت تزریق شده در ساختار و تقابل نفسانیات و اخلاقیات بارشده بر وضعیتهای ایده آل گراییه میدان اجتماعی دانش آموزان	ایده‌آل گرایی درون محتواهای متشتت ساختاری
ناکارآمدی سیستماتیک آموزش و پرورش		
فراز و فرود مداخله گراییه عوامل آموزشی بر دینداری دانش آموزان از خودباوری کاذب و اولویت بخشی به خود تحت لوای اقتدار ساختاری و حمایت سیستمی تا محافه کاری و ساختارشکنی در عملکردها	مداخلات عوامل آموزشی بر دینداری در دو طیف خودباوری کاذب سیستمی تا ساختارشکنی عوامل نهادی	فراز و فرود مداخلات عوامل مختلف آموزشی
روند صعودی آموزش و پرورش فرمالیستی	خودباوری کاذب آموزش و پرورش	
زمان مندی و تاریخت رویکردهای دینی مقلدانه و محققانه دانش آموزان در بستر زمان تکنولوژیک متبلور در فهم های متفاوت نسلی	قبض و بسط تاریخ مدارانه رویکردهای دینی مقلدانه و محققانه دانش آموزان در بستر زمان تکنولوژیک، متبلور در فهم های نسلی با مدخلیت استعمار دینی در عرصه اخلاق و رسانه	بستر زمان تکنولوژیک و رسانه ای
قبض و بسط فضای ابری دینداری در کالبد استعمار دینی در ورطه اخلاق و رسانه		

5 راهبردها

راهبردها و استراتژی‌ها در حقیقت کنشها و برهم کنش‌های ویژه‌ای هستند که منتج از پدیده‌ی محوری می‌باشند. (Emami, 1386:69).

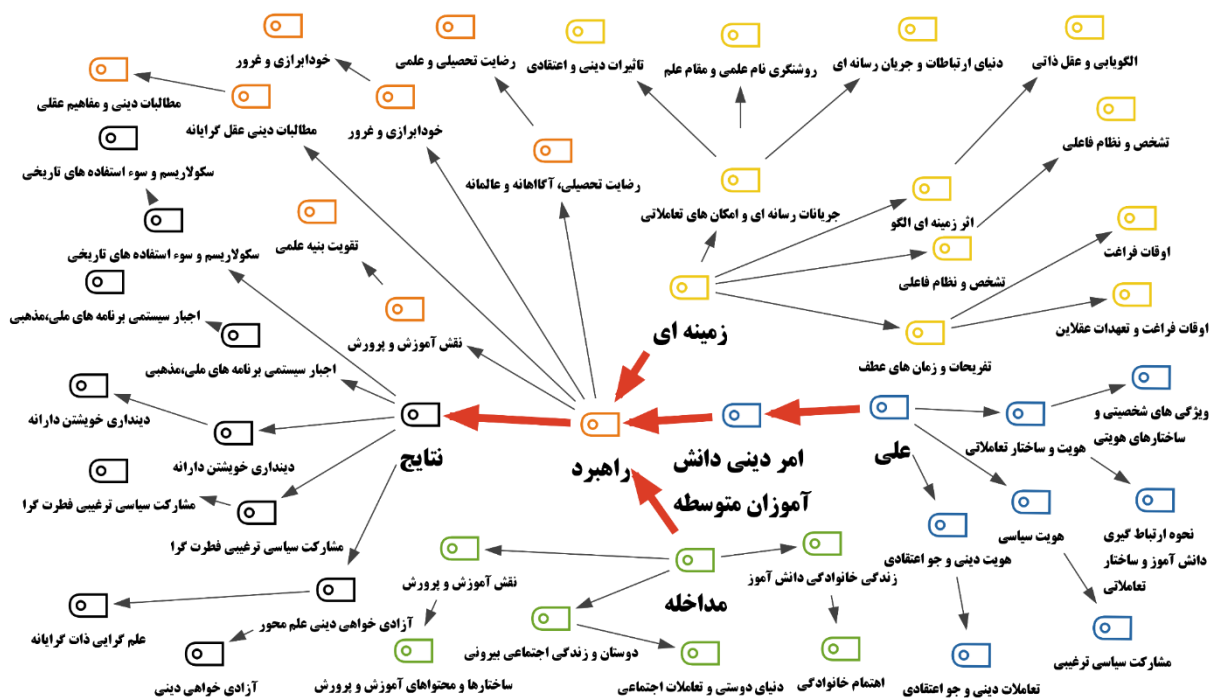
نتایج برآمده از مصاحبه‌های صورت گرفته در این تحقیق مبین آنست که دانش‌آموزان پسر متوسطه‌ی دوم در پاسخ و واکنش به گرایشات دینی و دگرگشت آن پنج راهبرد را نشان داده‌اند که در جدول شماره 5 بیان شده است.

جدول 5. راهبردها و استراتژی‌های دگرگشت و چندینگی امر دینی دانش‌آموزان

راهبردها		
کدگذاری باز	کدگذاری محوری	کدگذاری انتخابی
جریان بی اعتقادی تا رویگردانی در هیأت پوپولیسیم نمادگرایانه	ریاکاری دینی	بهره ملکانه دینی نظام سیاسی در هیأت پوپولیسیم نمادگرایانه
بهره برداری سیاسی نمادگرایانه	نمادگرایی دین ساختاری	
تحولات جوی دینداری دینی طیفی از نفاق گرایی تا خیزش منطقی	طیف تحولات جوی دینداری از نفاق گرایی تا خیزش های منطقی دینی	دینداری منفعلانه و انتقام جو
انفعال و انتقام دو سر طیف تلونات و تغییرات دینی دانش آموزان		
تفاوتها و تمایزات نسلی ناشی از تفاوت‌های اجتماعی با اکثر نوگرایی	گست دینداری نسلی	نوگرایی دینی نسلی
همانگی و روزآمدی مطالبات دانش آموزان با تغییرات اجتماعی	مطالبه گری دینی دانش آموزان	
دینداری عمومیت یافته در تعامل با شعور سیاسی و تقابل با ناآرامی سیاسی	جانب‌داری دینداری عمومیت یافته فرهنگ سنتی ایرانی از تسامح سیاسی در قبال تقابل سیاسی	دینداری سنتی تسامح گرای سیاسی
برداشت ماورالطبیعی از دین نزد دانش آموزان	نهادینگی ناسکولاریزاسیون	
خصلت غیر سکولاریزه شدن فرهنگ ایرانی		
فاصله گیری دانش آموزان از حیات طیبه نظام آموزش و پرورش	رابطه معکوس معلمان با حیات طیبه دانش آموزی	سکولاریسم اومانیسیم مآبانه
سکولاریسم اومانیسیم مآبانه نظام شخصیتی ناشی از تعارضات ساختی	مطالبه دینی تا سرحد جدایی دین از سیاست	

بنابر این و بر اساس مقولات حاصل از کدگذاری‌ها با نرم افزار مکس کیودی آی نسخه 2022، الگوی نهایی

دگرگشت امر دینی به دست آمد.

شکل 2. الگوی نهایی تحقیق خروجی نرم افزار مکس کیو دی ای

6 پیامدها و نتایج

نتایج و پیامدهای یک پژوهش کنشها و واکنش‌هایی است که جهت مقابله، اداره و یا کنترل پدیده مرکزی به انجام می‌رسد. (babaei,2023:198)

تحلیل صورت‌گرفته از مصاحبه‌های این تحقیق معرف آنست که واکنش دانش‌آموزان پسر متوسطه‌ی دوم به گرایش‌های دینی و دگرگشت‌های آن نتایجی را در بر داشته‌است که در جدول شماره 6 ارائه شده است.

جدول 6. نتایج و پیامدهای دگرگشت و چندینگی امر دینی دانش‌آموزان

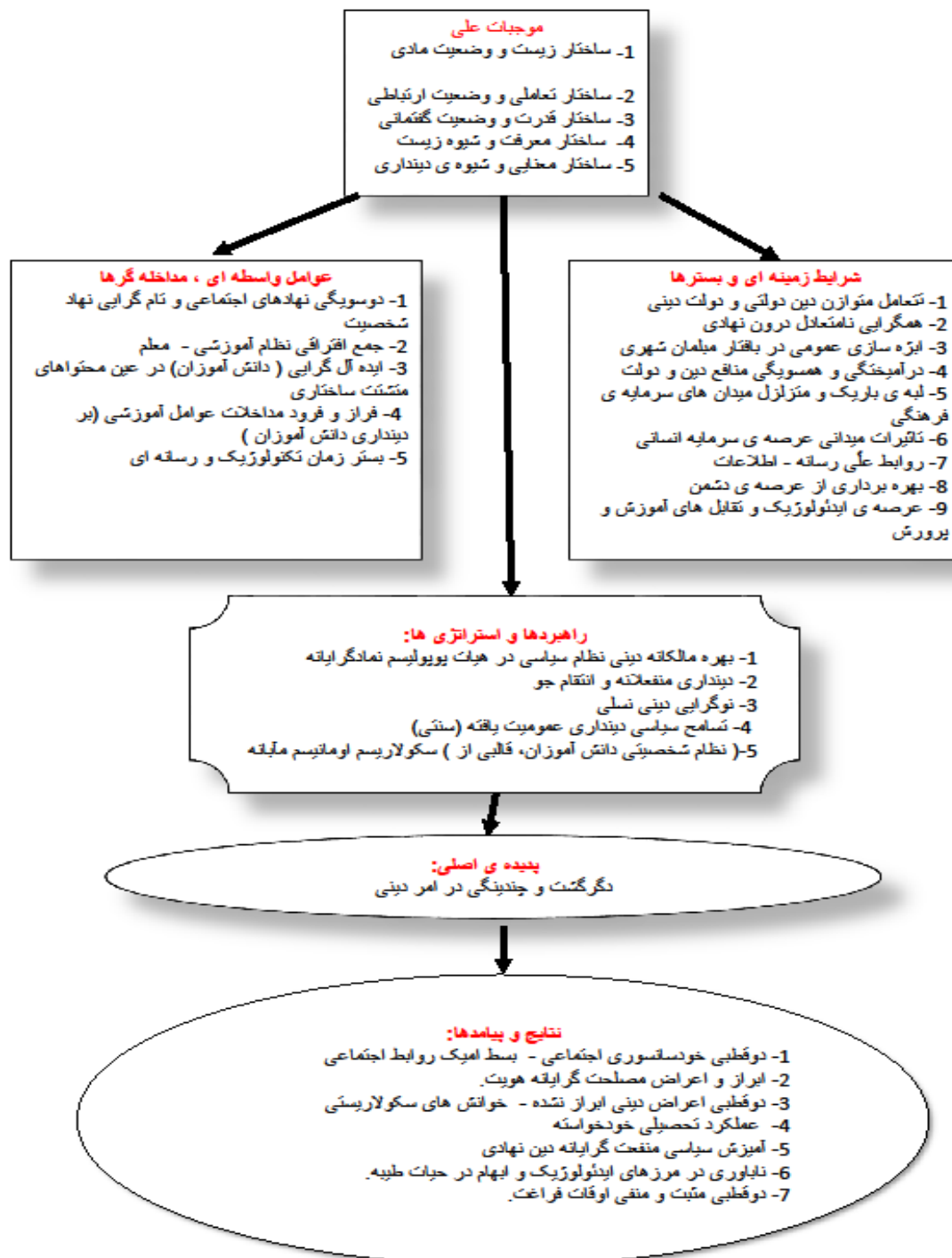
نتایج و پیامدها		
کدگذاری باز	کدگذاری محوری	کدگذاری انتخابی
ارتباطات اجتماعی و زندگی دانش‌آموزی در وجه خویش پنداری و ابرازی بر اساس هویت شخصیت	خویش پنداری دینی ناشی از هویت شخصیت	دوقطبی خودسانسوری اجتماعی - بسط امیک روابط اجتماعی
گفتمان زندگی اجتماعی و ساختار قدرت ارتباطی، اجتماعی بر ساخته شخصیت و روابط نظام اجتماعی	ابرازهای دینی بر محور نظام اجتماعی دانش آموزان	
کش و قوس نظام شخصیت بر مبنای بحران هویت بلوغ هویت و شخصیت در تعاملات اجتماعی با دستمایه‌های فرهنگی حول محور خویش پنداری	هم‌فازی در ابراز و اعراض هویت دینی خود در تعامل با جهان‌های شخصیتی و نظامات اجتماعی	ابراز و اعراض مصلحت گرایانه هویت
جهات دین و نادین در بستر تحولات جوی و زندگی اجتماعی	دین و نادین در بستر زندگی اجتماعی	دوقطبی اعراض دینی
گرایش به دینداری خویش پندار از دین‌گرایی ابراز نشده و خویش پندار تا نادین‌گرایی در فضای زیست سیاسی	تکثر دینی دانش‌آموزان در فضای زیست سیاسی	ابراز نشده تا خوانش‌های سکولاریستی دینی

چیرگی عملکرد تحصیلی معناگرایانه و خودخواسته بر نظام مستعمراتی آموزش و پرورش با چاشنی انتخاب های عقلانی و گفتمان سرمایه فرهنگی	چیرگی عملکرد تحصیلی معناگرایانه و خودخواسته بر نظام مستعمراتی و دستوری با فاعلیت نظام شخصیتی دانش آموزان	ریزش نظامات نظام آموزش و پرورش دستوری و مکانیکال در مقابل رویش مشارکتهای مدنی خودخواسته، کم اعتنایی به مراسم و برنامه های معنوی در قالب ساخت نظام شخصیتی مدرن دانش آموزان
		چشم انداز دولت دینی و دین دولتی از بهم آمیختگی سیاسی بر سر منافع از یک سو تا مسئولیت سیاسی اجتماعی دانش آموزان در بیان مفهوم استفاده ابزاری از دین در قامت نقد و تحلیل سیستمی نشان ها و علائم تاریخی از سوء استفاده سیاسی از دین
آمیزش سیاسی منفعت گرایانه دین نهادی و ابهام رد مرزهای ایدئولوژیک	بهم آمیختگی سیاسی دین و دولت	اوقات فراغت از فعال، سازنده و سلامت محور تا منفعل، تخریبی و آسیب زا در ساختار رشد هویت بر مدار فضاهای نسلی و شرایط زیست سرمایه های فرهنگی اجتماعی
		اوقات فراغت از فعال، سازنده و سلامت محور تا منفعل، تخریبی و آسیب زا در ساختار رشد هویت بر مدار فضاهای نسلی و شرایط زیست سرمایه های فرهنگی اجتماعی
دوقطبی مثبت و منفی اوقات فراغت دانش آموزان	اوقات فراغت از فعال، سازنده و سلامت محور تا منفعل، تخریبی و آسیب زا در ساختار رشد هویت بر مدار فضاهای نسلی و شرایط زیست سرمایه های فرهنگی اجتماعی	تناسب اوقات فراغت با فضاها و عرصه های دانش آموزی

پس از کدگذاری سه مرحله ای (باز، محوری و انتخابی) حاصل از مفهوم پردازی داده ها، مدل پارادایمی دگرگشت و چندینگی امر دینی دانش آموزان متوسطه دوم شهر شاهرود، به شرح شکل شماره 1 می باشد.

الگوی پارادایمی تحقیق:

بعد از پایان تجزیه و تحلیل و سنجش داده های مختلف، مدل نهایی تحقیق به شکل زیر ارائه شده است.

نمودار 1. مدل نهایی تحقیق

بحث و نتیجه‌گیری

مدرنیزاسیون، انتقال فرهنگی و تغییرات ارزشی متأثر از سرمایه‌های فرهنگی جوامع، یکی از مولفه‌های موثر بر تفکر و نظام ارزشی افراد به خصوص جوانان می‌باشد. بنابراین فهم رابطه‌ی هر یک از سرمایه‌های فرهنگی با تغییرات نظام ارزشی دانش‌آموزان و به تعبیری تغییرات انواع دینداری و چندینگی امر دینی، هدف این پژوهش است. پدیده‌ی اصلی پژوهش حاضر، متأثر از شرایط علی و تاثیرات مداخله و زمینه‌ها، ناتصویب‌گری در دین‌داری از جانب دانش‌آموزان و تغییرات و تکثرات احیاناً "واگرا در امر دینی، در نزد ایشان بوده است. نتایج این مطالعه در مقوله‌ی موجبات علی پژوهش عبارتند از: « ساختار زیست و وضعیت مادی»، « ساختار تعاملی و وضعیت ارتباطی» « ساختار قدرت و وضعیت گفتمانی»، « ساختار معنایی و شیوه دینداری»، که بر دینداری و اشکال آن مستقیم و یا با واسطه موثرند.

در مقوله‌ی ساختار تعاملی و وضعیت ارتباطی با یافته (Karamati et al., 2004) همخوان است. مقوله‌ی ساختار قدرت و وضعیت گفتمانی در پژوهش حاضر با رهیافت مبادله توزیع قدرت بین زن و شوهر در خانواده مربوط به (Mirzaei, 2019: 69) همخوانی دارد. ساختار معرفت و شیوه زیست: از اهم مواردی که بر بقا و دوام و رشد عملکردی خانواده موثر است روابط سالم بر اساس تفاهم و سازگاری بین اعضای خانواده به ویژه زن و شوهر است. (Daryabar, 2015: 39). ساختار معنایی و شیوه‌ی دینداری نیز با (Fazlullahi Qomshei, 2017: 87) همخوان است و او نیز اشاره دارد به اینکه: میزان پرداختن والدین به امور معنوی و مناسک می‌تواند در رشد و توسعه‌ی معنویت و ارزش‌های دینی فرزندان اثرگذار باشد.

به نظر محقق سرمایه فرهنگی خانواده با ساختار خانواده رابطه وثیق و معناداری دارد، معنا و مفهوم ناشی از سرمایه فرهنگی خانواده در روابط بین اعضا خانواده بر ساختار و محتوا و مفهوم خانواده به خصوص وضعیت گفتمانی و شیوه‌ی دین‌داری موثر است.

مقوله‌های مربوط به زمینه و بستر، «تعامل نامتوازن دین دولتی و دولت دینی»، «همگرایی نامتعادل درون نهادی»، «ابژه‌سازی باور عمومی شهروندان در بافتار مبلمان شهری»، «درآمیختگی و همسویی منافع دین و دولت»، «لبه‌ی تاریک و متزلزل میدان‌های سرمایه‌ی فرهنگی»، «میدان‌های مرکزی سرمایه‌ی انسانی»، «سایه‌ی رسانه بر فضای اطلاعاتی»، «بهره‌برداری از عرصه‌ی دشمن» و «تقابل‌های ناتمام در عرصه‌های ایدئولوژیک آموزش و پرورش» معبر شرایط دگرگشت و چندینگی امر دینی دانش‌آموزان را مهیا می‌کنند.

ابژه‌سازی عمومی^{۲۳} باور شهروندان در بافتار مبلمان شهری با یافته‌های (Javidi:2021, 374-355)، مبنی بر غلبه‌ی روح ساینکتیویته و به دست گرفتن سرشت بشری همخوانی دارد.

یافته‌ها در باب درآمیختگی و همسویی منافع دین و دولت با این بیان که هدف توجیه‌گر وسیله است و سیاستمداران خود را مجاز به زیرپا نهادن اصول اخلاقی و معنوی دانسته و در صورت ضرورت استفاده ابزاری از آن را مجاز می‌دانند با یافته‌های (Mozaffari, 2006:137) همسان است.

نتیجه‌ی تحقیق (Junaidi and Zarei, 2012:13) مبنی بر اینکه عاملان اطلاعاتی و حاکمان فضای سیاسی و رسانه‌ای با استفاده از روشها و تکنیک‌های پیچیده عملیات روانی بدنبال تاثیرگذاری بر احساسات و اندیشه‌های سایرین و

کنترل رفتارها و عملکردهای آنها در جهت مطلوب خود هستند. با تحقیق حاضر در مقوله‌ی سایه رسانه بر فضای اطلاعاتی همپوشان است.

بهره‌برداری از عرصه‌ی دشمن و توهّم توطئه با این مفاهیم همخوانی دارد: علل سیاسی توهّم توطئه اینست که حکومت‌ها خواه خواسته و یا ناخواسته برای سرکوب مخالفان سیاسی‌شان نهایت استفاده را می‌برند و آنها را به سازمانهای جاسوسی و بیگانه مرتبط می‌سازند. (Morovati, 2019).

حکومت‌های غیر دموکراتیک و استبدادی از ابزارهای نامشروع برای کنترل جامعه و تلمط بر مردم بهره می‌برند که یکی از رایج‌ترین این ابزارها توطئه پردازی یا توهّم توطئه می‌باشد. (Ghaffari Hashjin, 2005:39).

تقابل‌های ناتمام در عرصه‌های ایدئولوژیک آموزش و پرورش نیز مترادف اینست که گفته می‌شود: ایدئولوژی وقتی گریبانگیر آموزش و پرورش می‌شود که مراکز و مدارس یک جامعه بخواهند در دانش آموزان یادگیری، شناخت و معرفت کاذب، دروغین و انحصاری ایجاد کنند. و این، خود را در اشکال انفعال، بی‌تفاوتی، بیگانگی و مقاومت منفی و خاموش نشان می‌دهد. (Farasatkah, 2019).

همچنین مطابق دیدگاه کارکردگرایانی چون دورکیم و پارسونز، انسانی که آموزش و پرورش می‌سازد و تولید می‌کند، آن انسانی است که جامعه تعیین کرده است و به آن نوع، نیاز دارد. (Sharapour, 2009:22).

میادین اجتماعی مختلف به محل‌منازعه‌ی میان صاحبان سرمایه‌های فرهنگی در سطح نظام سیاسی و اجتماعی تبدیل شده‌است.

تقابل روشنگری نقدگرایانه معلمان با برخورد نقدناپذیر ساختار آموزش و پرورش از مقولات و یافته‌های تحقیق حاضر است که نشان می‌دهد: واقعیت اینست که می‌بایست ساختار آموزش و پرورش و معلم در کلاس و مدرسه فضایی ایجاد کند و پاسخ مناسب به سوالات و شبهات دانش آموزان داده شود. (Davoudi, 2006).

انتقادی که به سیستم آموزشی کشور وارد است اینکه به دانش‌آموزان حق انتخاب دین خاصی داده نمی‌شود و دین مشخصی ارائه می‌شود. این، سبب می‌گردد که پس از آنکه تناقض‌ها را در جامعه مشاهده کرد، بین چیزی که آموخته و رفتارهای اجتماعی تناقض بیابد و از نظر و دین آموخته شده برگردد و یا به عبارتی دین‌زده شود. (Advisor's voice, 2023) و این یافته موید گرایش‌ات ایده‌آل‌گرایی دانش‌آموزان است.

یافته این پژوهش با عنوان فراز و فرود مداخلات عوامل مختلف آموزشی بر دینداری دانش‌آموزان با نتایج (Ahmadi, 2023) مبنی بر اینکه، تاثیر آسیب‌های اجتماعی پنهان در بلندمدت قبل ملاحظه خواهد بود. در این جریان دانش‌آموزان تبدیل به ابژه می‌شوند.

دگرگشت دینداری دانش‌آموزان ناشی از تقابل زمان‌های تکنولوژیک نسلا و منولوگ رسانه دینی: مطابق نظر جامعه‌شناسان علم و تکنولوژی، می‌بایست بین محتواها و روشهای آموزشی با محیط طبیعی، فرهنگی و اجتماعی که آموزش در آن عرضه می‌شود یعنی بستر، سازگاری و پیوند معقول، خردمندانه و موجهی وجود داشته باشد. (Sheikhi, 2003:104).

شرایط مداخله گر چون معلمان و ساختار آموزش و پرورش با نحوه عملکرد خود بر نحوه و نوع دین‌داری دانش آموزان موثر است.

استراتژی و راهبرد دانش‌آموزان از محل عوامل چهارگانه‌ی موجبات علی، پدیده، مداخله‌گرها و عوامل زمینه‌ای عبارتند از: « متکلم وحده‌ی برخی آرانس‌های سیاسی در قالب پوپولیسم نمادگرایانه»، « بسط پردازش‌های دینی از فعال تا منفعل»، « نوگرایی دینی نسلی»، « دینداری سنتی تسامح‌گرای سیاسی» و « سکولاریسم اومانیسیم‌آبانه‌برآمده از نظام آموزش و پرورش» که منجر به نتایج و پیامدهایی چون: « دوگانگی دینی ناشی از خوسانسوری اجتماعی و بسط امیک روابط اجتماعی»،

« موقعیت‌شناسی دانش‌آموزان در ابرازها و اعراض‌های هویت دینی »، « برخی اعراض‌ها و ابرازهای سکولاریستی دینی »، « عملکرد تحصیلی خودخواسته، بازخوردی در برابر نظام آموزش و پرورش » و « دوقطبی مثبت - منفی اوقات فراغت دانش‌آموزان » شده است.

نماد عینی تاریخی یا متجسم در اصل در نقش یک واسطه است که از طریق آن امر مطلق نمایان می‌گردد. تنها آن زمانی که نماد از کلیه ضmannم وجودی خود پاک گردد، محلی برای ظهور امر مطلق ایجاد می‌شود (Mir Sadri, 2017: 44). این یافته با نتایج ما در مقوله‌ی بهره‌ی مالکانه نظام سیاسی در قالب پوپولیسم نمادگرایانه²⁴ همخوان است.

طیف تحولات دینداری از انفعال تا انتقام در بستر تغییرات اجتماعی: تغییر و تحولات اجتماعی بستری است که فرهنگ و از جمله‌ی آن دین تغییر و تحول می‌یابد و افراد در این بستر و معبر اجتماعی دریافته‌ها و اکتساب‌های دینی خود را از انفعال تا انتقام در قالب مقابله و مخالفت و دگرگشت تدارک می‌بینند.

نوگرایی دینی غالباً " زمانی اتفاق می‌افتد که عالمان دینی نمی‌توانند به نیازها و انتظارات جامعه پاسخ دهند، بنابراین نسل نو به دنبال جایگزینی برای تامین نیازهای فکری و عقیدتی خود می‌رود. (Bigdeli, 2013).

نتایج (Mohaddesi, 2005:98) مبنی بر اینکه: هر زمان به دین در قبال سیاست ارزش ثانویه داده شود و برای آن کارکردهای اجتماعی مفید در نظر گرفته شود رویکردی ابرازی نسبت به دین صورت می‌گیرد، با یافته‌های تحقیق ما در مقوله‌ی دینداری سنتی تسامح‌گرای همخوانی دارد.

سکولاریسم اومانیسیم‌آبانه در آینده‌ی نظام آموزشی آموزش و پرورش نیز مقوله و یافته‌ای است که با پردازش‌های غیرعقلانی نسبت به دین در بیان (Andishe Qom website, 2018) همپوشانی دارد.

برخورد تند و غیرمنطقی همراه با عدم پاسخگویی به نیازها، ارزشها و باورهای دانش‌آموزان موجب مخالفت دینی مغرضانه ایشان را فراهم می‌آورد. (Mohammadi and Moulayi, 2022:146).

راهبردهای ناصحیح میدان و عرصه‌های اجتماعی در اختیار نظام سیاسی، به همراه ناتوانی در حل مسائل فرهنگی جوانان در قالب پوپولیسم نمادگرایانه و برخورد بعضاً " تند برخی نهادهای پاسخگو منجر به دینداری منفعلانه، نوگرایی دینی نسلی و سکولاریسم اومانیسیم‌آبانه شده است.

زمان و مکان از نظر گیدنز آنقدر است که خودسانسوری انسان را ناشی از عملکردهایی می‌داند که در زمان و مکان خاصی صورت می‌گیرند و این خودسانسوری صورت گرفته را دارای وجهی برگشت‌پذیر ناشی از مشارکت می‌داند. (Mahmoudabadi, 2019:12) این محتوا با دوگانگی دینی ناشی از خودسانسوری اجتماعی و بسط امیک روابط اجتماعی دانش‌آموزان همخوانی دارد.

موقعیت‌شناسی دانش‌آموزان در ابراز و اعراض هویت دینی خود مقوله‌ی تحقیق حاضر است که با بیان امام جواد همخوان است: « هرکس موقعیت‌شناس نباشد جریانات او را می‌ریابد و هلاک خواهد شد. (Sayyedi, 2018, quoted by Bihar Al-Anwar, 364).

اعراض از دینداری و به تعبیری اعراض و خودداری از بیان دینداری قانونی است که عقل از آن دفاع می‌کند بلکه واجب می‌داند و این معنا در جهان سیاست نیز پذیرفته شده است. (Ibn Manzoor, 1984).

خداوند در سوره‌ی آل عمران آیه‌ی 3 می‌فرماید: « مومنان نباید کافران را به جای مومنان به دوستی و سرپرستی خود برگزینند، مگر از آنان بهره‌یزند و تقیه نمایند. ». و این معنا با یافته‌های ما در مقوله اعراض و ابراز سکولاریستی دینی همخوانی دارد.

مقوله‌ی آمیزش سیاسی منفعت گرایانه دین نهادی با یافته های (Khadive Jam, 1994:527) با این مضمون که، کلیسا برای تأمین اهداف خود از حکومت سیاسی بهره می‌برد، همخوان است.

چیرانی (Chirani, 2013:128) بیان می‌دارد که حوزه‌های فراغتی افراد بستگی زیادی به اعمال قدرت فرهنگی دارد و این موید دوقطبی مثبت و منفی اوقات فراغت دانش‌آموزان برداشتی از عرصه و فضا می‌باشد.

اینگونه است که، دوقطبی محتوایی موجود در بین عرضه‌کنندگان و متقاضیان فرهنگی جامعه، مرزهای ایدئولوژیک را مخدوش می‌سازد و عملکردهای تحصیلی و دینی دانش‌آموزان را در هاله‌ای از ابهام قرار می‌دهد، به نحوی که ایشان امورات مربوطه را خودخواسته بجا می‌آورند.

شرح نتایج فوق حاکی از اینست که، هریک از ابعاد این سرمایه وزن خاصی بر انواع و ابعاد دینداری دارد به نحوی که تمام مقولات اشاره به تحقق مقوله محوری یعنی دگرگشت امر دینی دانش‌آموزان دارد. همچنین داده‌های پژوهشی مصاحبه ها نشان می‌دهد که دین یکی از دغدغه‌های اصلی و مسائل مبتلابه دانش‌آموزان است که محل پرسشگری و مطالبه‌گری آنان نیز می‌باشد. دانش‌آموزان و خانواده دانش‌آموز با اثربخشی بیشتر سرمایه‌های فرهنگی در قالب بدنی و عینی به عنوان موجبات علیّ و متغیرهای مستقل بر راهبردها و پیامدها و متعاقب آن بر پدیده اصلی بیشترین تأثیر را داشته‌اند. همچنین حلقه‌ی دوستان، معلمان و سایر عوامل آموزشی و پرورشی و عملکرد ایشان در قالب متغیر تعدیل‌گر بر عمق اثر سرمایه‌های فرهنگی و دگرگشت دینداری افزوده است.

در ارتباط با مقایسه نتایج با مطالعات دیگران و همپوشانی یافته‌های تحقیق می‌توان بیان داشت که دگرگشت و چندینگی امر دینی دانش‌آموزان با بیان مقصود فراستخواه (آذر 1402) در همایش ملی دین، ارتباطات و تحولات نسلی در ایران همخوان است، فراستخواه با اشاره به ویژگی‌هایی چون تعاملات گستره، افقی شدن انگاره‌های پدیداری، شفافیت بالا، مراتب‌زدایی، یادگیری اجتماعی، و تکثرگرایی در دنیای مدرن، ویژگی دینداری را نیز متأثر از این تغییرات می‌داند. همچنین نسل حاضر به دلیل سیالیت و ارتباطی بودن امور به علاوه چندمرکزی بودن زندگی، دین را با امر عرفی و دیگر امور ممزوج کرده‌است.

درواقع دین‌ورزی ارتجاعی شکل گرفته‌است و بر وقف مقتضیات هر کس، دینداری او نیز شخصی می‌شود و تکثر دینی و دگرگشت صورت می‌پذیرد. (Farasatkah, 2023).

اعظم مقدس (1386)، نیز در تحقیق خود وقتی به عوامل اجتماعی موثر بر تغییر دینداری از جمله رسلنه اشاره می‌کند، به رواج نوعی سکولاریسم^{۲۵}، دین فردی شده و تغییر در آیین‌های جمعی و به بیانی تکثر دین و نوگرایی دینی می‌پردازد که اشاره به دگرگشت امر دینی در جامعه می‌باشد.

شجاعی زند نیز با این مفهوم که دینداری در جوامع در حال گذر از جمله ایران، یک متغیر اجتماعی در حال شدن است. (Shujaei Zand, 2015)، موید تکثر دینی و چندینگی امر دینی، مطابق مقتضیات، است.

یافته‌های پژوهشی (Hosseini, 2021)، حاکی از آنست که دوران روشنگری و مدرن اروپایی تحولات نوگرایانه‌ای در سیاست و دین در کشورهای مانند ایران را موجب گردیده است. و رشد نوگرایی دینی و رشد آن را در جامعه ایرانی تایید می‌کند.

Taher Ahmadi (2018)، جنبش احیاءگری و به تعبیری نواندیشی دینی^{۲۶} و تکثرگرایی در طول تاریخ اسلام را متغیری پیوسته در زمان و مکان می‌داند. این جنبش‌ها تایید چندینگی امر دینی متأثر از مقتضیات زمان و مکان را اذعان می‌کنند.

بررسی تکثرگرایی جوانان در پژوهش (Babasafari, 2015)، نیز اشاره به این مطلب دارد که چندینگی و تکثر دینی برخاسته از عواملی چون گرایش جهانی، استقلال طلبانه، کیفیت زندگی و وضعیت اجتماع دارد و مؤید تنوعات و اشکال دینداری ناشی از روحیات و نهاد و شخصیت افراد می‌باشد.

یافته‌های پژوهشی فراوانی در خصوص نوع رابطه‌ی ایدئولوژی با نظام آموزش و پرورش صورت گرفته‌است از جمله (Fazeli, 2019)، بالارفتن مقاومت در نظام آموزشی و پرهزینه شدن تولید قدرت را از عواقب ایدئولوژی‌زدگی برنامه درسی در ایران می‌داند. همچنین (Hayx, 2004) به عملی شدن برنامه‌ها و خواسته‌ها و نیات تأکیدشده در ایدئولوژی‌های مستبدانه و تمامیت‌خواه از طریق برنامه‌های درسی اشاره دارد. و یا (Farasatkah, 2010-2019) که اشاره به ایجاد معرفت‌های کاذب و انحصاری توسط ایدئولوژی در نظام آموزش و پرورش می‌کند و نتیجه‌ی آن را از بین رفتن اعتماد و اطمینان معلمان، خانواده‌ها و دانش آموزان به نظام رسمی آموزش و پرورش می‌داند و بروز و ظهور آن نتایج را در دزدگی، انفعال، بی‌تفاوتی، بیگانگی و مقاومت خاموش این گروه‌ها به خصوص دانش‌آموزان می‌بیند. با این تفصیل، یافته‌ها، تأیید و همپوشانی نتایج دگرگشت‌های دینی در عرصه‌ی آموزش و پرورش را در حوزه‌های عملکردهای دینی و فعالیتهای تحصیلی دانش‌آموزان، ایده‌آل‌گرایی و تقابل‌های ناتمام در عرصه‌ی ایدئولوژیک آموزش و پرورش نشان می‌دهد.

از محدودیتهای هر تحقیق کیفی دسترسی به داده‌ها و اطلاعات، بروز و وجود متغیرهای ناخواسته و محدودیت در اثربخشی مرتبط با بحث تعمیم‌پذیری است. و این مطالعه با اتخاذ روش‌های موجود و خلاقانه تلاش کرده‌است این محدودیتها مانع جدی برای حصول نتایج نشوند.

پیشنهادهای کاربردی پژوهش

پیشنهاد می‌گردد پژوهش مربوطه در جنسیت دختر نیز به انجام برسد و مقایسه‌های مرتبط صورت پذیرد. همچنین مقایسه و روندهای تغییرات دینداری در صورتهای دیگر از جمله روندپژوهی که آن هم مشکلات پژوهشی خاص خود را دارد، پیگیری شود.

نتیجه‌گیری

در یک نتیجه‌گیری کلی، موضوع دین، سنجش ابعاد و رصد دگرگشت‌های امر دینی و استخراج اشکال دینداری از آن، امری پویا و تحول‌گراست که متناسب با زمان و مکان شکل می‌گیرد. متناسب با تغییرات اجتماعی، میزان اثر عوامل جامعه‌شناختی و انواع سرمایه‌ها از یک سو، و عملکردهای دینی نظامات سیاسی از دیگر سوی، تعلق به دینداری سنتی ثابت و با کمی تسامح کاهش یافته و مطالبات دینی در قالب گرایش‌های مختلف افزایش یافته‌است، به نحوی که یکی از نتایج آن، دگرگشت و چندینگی امر دینی دانش‌آموزان است. به علاوه این نوید وجود دارد که پاسخ به مطالبات دینی، دانش‌آموزان را فربه‌تر و مهارت‌دین‌ورزی را در ایشان تقویت نماید، به طوری که آمادگی لازم جهت کاهش چندینگی دینی به وجود آید و دینداری در سطح جدید، محققانه و فعال، به پیش برود.

ملاحظات اخلاقی

پیروی از اصول اخلاق پژوهش

در مطالعه حاضر فرم‌های رضایت نامه آگاهانه توسط آزمودنی‌ها تکمیل شد.

حامی مالی

هزینه‌های مطالعه حاضر توسط نویسندگان مقاله تأمین شد.

مشارکت نویسندگان

این مقاله، مستخرج از رساله‌ی دکتری علی اکبر صابری، با راهنمایی ارزنده‌ی آقای دکتر مقصود فراستخواه و مشاوره آقای دکتر مهرداد نوابخش می‌باشد.

تعارض منافع

بنابر اظهار نویسندگان مقاله حاضر فاقد هرگونه تعارض منافع بوده است.

References

1. Afshani, Seyed Alireza and Mahmoudabadi, Fatemeh. (2019). The relationship between participation and social trust with self-censorship among students in Yazd city. Iranian Journal of Social Studies, Volume 13, Number 4, 6-32. [in Persian]
2. Ahmadi V. (1402). The effect of schools and education on the state of social harms of students, Institute of Strategic Studies, Ministry of Science, Research and Technology. Retrieved from: <https://risstudies.org/>. [in Persian]
3. Asmaun Sahlan UIN Maulana Malik Ibrahim, Malang Research on Humanities and Social Sciences www.iiste.org ISSN (Paper)2224-5766 ISSN (Online)2225-0484 (Online) Vol.6.
4. Azizi, Abu Talib. (2015). Social factors affecting the religiosity of young people, the example of Shiraz city youth. Quarterly scientific research journal of social sciences of Islamic Azad University, Shushtar branch, 9th year, 2nd issue. [in Persian]
5. Babaei, Omid . (2023). A qualitative study of the religiosity of the new middle class in the way of foundational data. Sociology of Social Institutions, Volume 10, Number 21, 179-208. [in Persian]
6. Babasafari, Nafi. (2015). Investigating the relationship between modernization and religious pluralism among the youth of the city and villages of Sanandaj. Research Sociological Studies, Volume 22, Number 1, 103-129. [in Persian]
7. Barbour, Ian. (2015). Science and Religion: University Publishing Center. Translated by Bahauddin Khorramshahi, Tehran, Samit Publications.
8. Berger peter L, Berger Bigitt B, kellner.H. (2015). The Homless mind; modernization and consciousness. M.Savej.Tehran,Iran:Shing Nay.
9. Bigdali A. (2003). Religious modernization in Iran. Reflection of Thought, No. 38. [in Persian]
10. Bolaghi, M. (2017). The impact of sociology, the impact of cultural capital on the religious lifestyle of students. Journal of Sociology of Social Institutions, No. 10, pp. 114-138. [in Persian]
11. Chirani A. (2013). Leisure time, global challenges and results. Scientific Research Quarterly of World Politics, 2 (2): 119-133. [in Persian]
12. Daryabar Javad. (2015). The relationship between personality traits and family communication patterns, family function in couples in Darab city. Master's thesis in general psychology, Islamic Azad University, Marvdasht branch. [in Persian]
13. De Pierce, L., A. Oker, J. (2019). Religion and youth issues, their conditions and how. Volume 45. Article review.
14. Diamant, J., Poudere Barak, S. (2022). Ten key findings about the religious life of American teenagers. Pew Research Center. Short report.
15. Dumais Susan, A.(2002). Cultural Capital, Gender, and School Success: The Role of Habitus. American Sociological Association. pp. 44-68 (25 pages).
16. Elahe Mohammadrezaie1*, Azar Gholizadeh, Asghar Aghaei, Majid Toghyani, The effect of cultural capital of families on youth religious identity. Procedia - Social and Behavioral Sciences 30 (2011) 1736 – 1741. [in Persian]
17. Farasatkah M. (2010). Iranian school in conflict between two different logics. Retrieved from: <https://farasatkah.blogspot.com/1389/10/27/post-30/>. [in Persian]
18. Farasatkah M. (2019). Ideology and curriculum, the speech of the second scientific meeting and dedication of the organization of research and educational planning. Taken from: <https://sedayemoallem.ir>. [in Persian]

19. Farasatkah M. (2016). Research method in social sciences with emphasis on grounded theory (Data Foundation), Tehran, Aghaz Publishing House. .[in Persian]
20. Farstkhakh M. (1997). Religion and society. Tehran: Publishing Company.
21. Farhadian, Saeed. (2013), investigation of social and cultural factors on the religiosity of youth, strategic quarterly of sports and youth. .[in Persian]
22. Fazlollaahi Qomshei, S. and Maleki Tavana, M. (1386). Factors on the development of students' spirituality and religious values. Marafet (Religions, Religions and Mysticism), No. 236, 71-87. .[in Persian]
23. Ghaffari Hashjin Z. (2005). Illusion theory in the contemporary political culture of Iran, from constitutionalism to the Islamic revolution of Iran. Soroush Publications. .[in Persian]
24. Hamidi pour, M. (2021). Religious pluralism in the Islamic Penal Code. Bi-Quarterly Journal of Legal Civilization, pp. 217-236. .[in Persian]
25. Hick, J. (2023). Religious pluralism and Islam. Speech at the Institute of Islamic Culture and Thought.
26. Hollinger, F., Makola, L. (2021). Religiosity in the major religious cultures of the countries of the world. International Journal of Sociology. pp. 345-359.
27. Hosseini, Seyyed Mohammad Ebrahim. (2021). Epistemological foundations and historical coordinates of religious modernization paradigm in Iran. Political and International Research, No. 47, pp. 47-49. .[in Persian]
28. International journal of Urban and Regional .wiley online library vol.26.PP 99-105.
29. Irish, A., Carolax, M. (2023). A systematic review of cultural capital in US community development realities. Journal of Rural Studies. Volume 45.
30. Jahan Mehr, M. (2013). Comparing Hick's religious pluralism with Plantinga's religious exclusivity. Comparative Theology, pp. 71-82. .[in Persian]
31. Janalizadeh Chubdesti, Haider. Khoshfar, Gholamreza. Sepehr, Mehdi.(2010), In Search of Cultural Capital, Cultural and Communication Studies Quarterly, pp. 217-228. .[in Persian]
32. Javidi M. (2021). Manifestation of subjectivity in Jean-Jacques Rousseau's theory of general will. Quarterly Journal of Public Law Studies, 51(1), 355-374. .[in Persian]
33. Kabiri, Afshar. (2019), Causal relationships between sense of justice, trust and sense of belonging to the school among high school students, Applied Sociology Quarterly, 30, no. .[in Persian]
34. Khaleghi Far M. (2002). Investigating the material and metamaterial values of Tehran university students. Master's thesis, Shahid Beheshti University. .[in Persian]
35. Mirsadri, Seyedah S. and Nasiri, M. (2017). Religious symbolism from the point of view of Paul Tillich based on his theological-philosophical system. Essays on the philosophy of religion in Iran, 6th year, 1st issue, 44-99. .[in Persian]
36. Mohaddesi H. (2005). A critical review, an unmissable work, simplifying the relationship between religion and politics. Monthly Book of Social Sciences, No. 97 to 99. In: Barbieh, Morris (2004). Religion and politics in modern thought, translation: Amir Rezaei, Qaseida Sera.
37. Mohaddesi Gilvae H. (2018). God and Street: the relationship between the transcendent System and the sociopolitical System Pardis, Iran. Naghd-e-Farhang. .[in Persian]
38. Mohammadi, A. and Molai, M. (1401). The causes of religious aversion and the religious tendency of teenagers towards the Waest in the present era. Journal of Ormazd Research Institute, Volume 1, No. 60, 139-183. .[in Persian]
39. Mozafari, Ayat (2006). The theory of the unity of politics and spirituality from Imam Khomeini's point of view. Islamic Revolution Research Institute, No. 13. .[in Persian]

40. Rahimi, M. Shaygan Fard, M. (2023). The approach of Iranian criminal law to freedom of opinion and religion. *Judicial Law Journal*, pp. 244-225. .[in Persian]
41. Salehi, K. (2018). Phenomenological analysis of students' religious beliefs and providing solutions to reduce related challenges and harms. .[in Persian]
42. Salehi Amiri S. (2007). Cultural concepts and theories, Tehran. Phoenix, first edition: 64-65. .[in Persian]
43. Schnitker, S., Madden-Walt, J. (2021). Religiosity in adolescence. *National Medical Laboratory website*.
44. Seyyedi S. (2018). Imam Javad's words about situationism, taken from Zia al-Salehin's website. <https://www.ziaossalehin.ir/fa>. .[in Persian]
45. Sharapour, Mahmoud, (2008). *Sociology of Education*. Side Publications. Tehran. .[in Persian]
46. Shujai Zand A. (2005). A model for measuring religiosity in Iran. *Sociology of Iran*, 6(1). .[in Persian]
47. Smith, CH., Fritsch, M. (2020). Religion in the lives of Americans and teenagers. *Review article*.
48. Swartz D. (1996). Bridging the Study of Culture and Religion: Pierre Bourdieu's Political Economy of Symbolic Power. *Sociology of Religion*, Vol. 57, No. pp. 71-85. .
49. Taher Ahmadi, Mahmoud. (2018). An introduction to religious modernization in Iran. Institute of Political Studies and Research. Retrieved from: <https://psri.ir/?id=5xyp5kw4>. .[in Persian]
50. Taliban, M. (2020). Religious pluralism and religious commitment in Iran, *Sociology of Social Institutions*, No. 7, pp. 127-147.
51. Woo Meek Ji, King (2023). Existential challenge of religious pluralism, politics and meaning in life. *Journal of Psychology of Religion*. No. 33. pp. 230-245.
52. Zulfaghari, Abulfazl. (2010). The relationship between the amount of religiosity and the type of religiosity. *Social Sciences Quarterly*, No. 49, Shahid University, 103-67. .[in Persian]